

REPLIK TILL HEDDA GIERTSEN OM UTLÄNNINGAR I KRIMINOLOGISK FORSKNING

Hedda Giertsen (HG) har i NTfK skrivit en 25-sidig recension av antologin *Utlännin-garna och brottsligheten*, vilken jag redigerat tillsammans med Ulla-Britt Eriksson. Trots den hårda kritiken välkomnar jag den omfattande genomgången – något som inte brukar bestås kriminologiska arbeten i Sverige. En del av HGs kritik kan dock vara av intresse att diskutera något ytterligare. Jag vill här ta upp HGs kritik, att det är tveksamt om utlänningars brottslighet alls borde ha tagits upp, att förklaringen att utlänningarna diskrimineras i rättssystemet inte behandlas, att statistiken är olämplig som beskrivnings-metod, och att det överhuvud kan ifrågasättas om »objektiva« skillnader mellan grupper med olika, yttre kännetecken bör utforskas.

»Hvorfor er utlendinger valgt som variabel?«

Under en föreläsning i kriminologi i slutet av 70-talet nämnde jag försiktigt, att utländska medborgare i Sverige hade en viss överrisk för brottslighet. Jag avbröts då av en av eleverna – en vårdare på häktet i Stockholm – som utbrast, att han hade räknat dem (utlänningarna) på häktet på morgonen, och att de utgjorde mer än 60 procent!

Mot bakgrund av liknande uttalanden i pressen – om än mildare – beslöt vi oss för att genom svensk forskning dokumentera omfattningen av utlänningarnas brottslighet. Brottslighet definierades i översiktskapiteln som lagföringar. Vi försökte balansera mellan bilden av utlänningarnas brottslighet som marginell för den totala brottsligheten i Sverige, och betoningen av överrisken för brottslighet som tecken på missförhållanden i samhället.

Att en grupp uppvisar överrisker för brottslighet är kanske främst intressant som indikator på levnadsvillkor i denna grupp. Anhopningen av problem, som är förknippade med traditionell brottslighet, är antagligen högre i en sådan grupp än i andra. Samtidigt resulterar brottsligheten i en högre frekvens fängselstraff, vilket måste ses som exempel på extremt dåliga levnadsvillkor. – Vi bedömde alltså att det fanns skäl nog för att i en forskningsrapport belysa frågan om utlänningarnas högre brottslighet.

»Et politi uden betydning?«

Ett sätt att kritisera lämpligheten av en rapport om utlänningarnas högre brottslighet är att ifrågasätta omfattningen av deras brottslighet. Detta kan ske genom att frekvenserna ses som tillfälliga, och som höga enbart därför att bastalen är små. Det är rätt att siffrorna för enstaka länder med få invandrare kan bli höga för enstaka år på grund av någon »ligas« agerande, och på så vis ge en orättvis bild. Vi har emellertid i översiktskapiteln inte urskilt enstaka nationer. De risker för lagföring vi pekar på har också under en följd av år varit högre än svenskarnas.

Överrisken för brottslighet – och därmed problemen – kan också förklaras bort med hänvisning till tolkningskonflikter och selektion i rättssystemet. Vi kritiseras av HG för att inte ta upp dessa frågor eller gå igenom den befintliga, utländska litteraturen.

Säkert finns det situationer som tolkas olika av utlänningarna å ena sidan och av svensk allmänhet och polis å den andra sidan, och där svenskarna har tolkningsföreträde. Frågan är emellertid om detta nämnvärt påverkar *mängden* som döms för brott. Det vanligaste brottet för såväl svenska som utländska medborgare är stöld – en handling som i normalfallet inte lämnar särskilt stort tolkningsutrymme. Att alltför starkt betona skillnader i definition av situationen vore att tillskriva de utländska medborgarna en exotisk bakgrund de saknar. Av de lagförda är ändå 60 procent nordbor.

Som jag nämnt i mitt inledningskapitel saknas i Sverige en *systematisk* belysning av frågan om utländska medborgares behandling i rättssystemet. Jag har därför undvikit att spekulera i hur det kan förhålla sig. Att upprepa studierna om svarta medborgares behandling av polis och domstolar i anglo-saxiska länder, kan jag inte finna särskilt meningsfullt. Frågan om selektion i allmänhet i rättsväsendet har ganska ingående behandlats i åtminstone ett halvdussin svenska avhandlingar och andra större, kriminologiska arbeten under det senaste decenniet. Denne forskning har, med några mindre undantag, inte varit inriktad speciellt på utländska medborgare. Det finns dock en tillräcklig medvetenhet bland forskarna om rättsväsendets verkningar, för att veta när data kan användas för att uttrycka något om verkliga överrisker eller reellt förändrad brottslighet. Bland flera förhållanden talar för övrigt de likartade återfallsfrekvenserna *mot* en omfattande diskriminering av utländska medborgare i rättssystemet.

Vi kan naturligtvis fortsätta att inrikta oss på tolknings- och selektionsprocesserna, men då avhänder vi oss också möjligheterna att belägga andra missförhållanden än dem inom rättsväsendet. Leif Lenke beskriver i sitt bidrag till antologin finska rånar i Stockholm som en sorts socialpolitiska flyktingar. Med en inriktning på selektionsprocessen skulle rånen reduceras till en socialpsykologisk fråga om förhållandet mellan polis och finnar, och undersökningens politiska sprängkraft skulle gå helt förlorad.

»Lange omständelige statistiske beskrivelser«

HG polemiserar mot den omfattande användningen av statistik i antologin. Den är inte bara vilsledande och tålmodsprövande. Den kan heller inte fånga det väsentliga i mötet mellan svenska och utländska medborgare.

Jag håller till del med HG. Det kan ses som en brist hos redaktörerna att inte ha lyckats balansera boken bättre genom att inkludera fler bidrag av mjukdatakaraktär. Vi har helt enkelt inte lyckats finna andra bidrag. Antologins sammansättning kan också ses som en korrekt spegling av den befintliga svenska forskningen om brott och avvikelser bland utländska medborgare, och det kan i så fall beklagas att den forskningen inte är roligare.

Statistiska beskrivningars otillförlitlighet kritiserar ofta. Så har t ex de stora levnadsnivåundersökningarna i Sverige attackerats av både marxister och företrädare för livskvalitetsforskning för att inte mäta *egentliga* levnadsvillkor. Jag kan något ge kritiken rätt, men också konstatera att samma kritiker i mycket stor utsträckning använder levnadsnivåundersökningarnas data för att beskriva tillståndet i landet. Också HG använder och kommer att använda vår statistik – inte bara i polemiskt syfte.

Men HGs kritik bygger också på en sammanblandning av beskrivning och tolkning. Den statistiska beskrivningen är visserligen inte helt neutral eller invändningsfri. När kategorierna väl definierats och mätproblemen hjälpligt överkommit, kan den dock

användas för ganska vitt skilda syften. Som bara ett exempel kan nämnas Engels' användning av officiell statistik i sin studie *The Conditions of the Working-Class in England*.

Även mer komplicerade förhållanden kan för övrigt bearbetas och beskrivas med hjälp av statistik. Tvärt emot vad HG antar, kan t o m förväntningar, uppfattningar och möten mellan människor behandlas med regressionsanalys. Det avgörande är vanligtvis inte statistiken som sådan, utan hur den tolkas. Kanske har vi i några av antologins kapitel i för stor utsträckning presenterat statistik utan tolkningar.

Den omfattande användningen av statistiska beskrivningar tror jag för övrigt särskilt väl tillgodoser antologins pragmatiska syfte. Vi ville stävja vissa, kraftigt överdrivna föreställningar om omfattningen av utländska medborgares brottslighet. I så måtto är bokens data mycket användbara. Det är inte säkert att en aldrig så insiktsfull artikel baserad på data från deltagande observation i detta sammanhang skulle fylla samma syfte i debatten.

»Sociologen retter sökelyset mot enkeltgrupper«

HG kritiserar sosiologers och kriminologers inriktning på speciella grupper i allmänhet och på olika kategorier lagöverträdare i synnerhet. Kritiken är besläktad med den, att statistiska beskrivningar kommer till alltför ymnig användning.

Jag sympatiserar till en del med HGs synpunkter här. Kriminologerna har i stor utsträckning inriktat sin forskning på grupper av brottslingar i stället för på brotten. De har framhåvt vad som särskiljer i stället för vad som förenar. En kulturkritik av ett allmänt brottsalstrande samhälle kan ofta vara mer givande än att skilja ut mindre grupper med överrisker för brottslighet.

Samtidigt är det just skillnaden mellan grupper eller mellan tidsperioder som ger ingångar för forskningen. Den officiella statistikens kategorier är här forskningen till god hjälp. Hur myndighetsinspirerade dessa indelningar än må vara – kön, ålder, ortstyp, socialgrupp, medborgarskap etc. – så ger de möjlighet att urskilja sociologiskt väsentliga grupper. Könsvariabeln tillåter undersökning av diskriminering av kvinnor på arbetsmarknaden, socialgruppsvariabeln av överrisker för ohälsa bland arbetare, och ortgruppsvariabeln av skillnader mellan olika landsting vad gäller tvångsintagningar till mentalsjukhus. På liknande sätt kan uppdelningen i rättsstatistiken efter t ex kön, ålder och återfall användas för att påvisa liknande brottsutveckling för grupper med varierande sanktionsrisk och följaktligen utgöra en kritik av allmänpreventionsteorin (se Hanns von Hofer & Henrik Tham: *Theft and Imprisonment in Sweden, 1841-1983. A Paper on General Deterrence*. 1984. Stencil).

Att urskilja utländska medborgare i forskningen kan vara ett sätt att »försöka kontrollera en grupp med lösare anknytning till samhället«. Det kan emellertid också vara ett sätt att peka på eventuella missförhållanden samma grupp tvingas leva under. Det blir så mycket tydligare när perspektivet vänds och de utländska medborgarnas risk att bli offer för brott kartläggs. De överrisker som kommer fram i Tarja-Liisa Leiniös bidrag skulle inte kunnat påvisats utan att de utländska medborgarna skilts ut som en särskild kategori.

Jag har kritiserat kritiken. Samtidigt är jag som nämnt tacksam för att antologin blivit föremål för en så omfattande granskning. Mycket i recensionen finner jag också tankeväckande, och jag har dragit lärdom av kritiken. Jag hade gärna sett Hedda Giertsen som en av antologins författare – kanske just med huvuddelen av hennes recension som bidrag.

Adresse: Henrik Tham
Institutet för social forskning
Stockholms universitet
S-106 91 Stockholm